

Aydın'daki Alihan oğlu İsmail (Alihanbaba) Türbesi

Evliya Çelebi'ye göre Aydınoğulları ile Horosan'dan Anadolu'ya gelen Alihan Baba Sultan'ın (1) XIV. yüzyılda yaşadığı Tire Şeriye Sicillerinden anlaşılmaktadır.(2) Alihan Baba, Tire ve Aydın'da birçok eser yaptırmıştır. Aydın'da yaptırdığı eserler : Alihan Camii , Alihan Medresesi ile oğlu İsmail için inşa ettirdiği Türbedir. Her üç eser bir arada bulunuyorlardı. Bunlardan cami ve medrese Yunan işgali sırasında yanmış (3) ve günümüze ulaşamamışlardır. Alihan Baba'nın Tire'de cami , zaviye , medrese , han , hamam ,türbe ve dükkanlar yaptırdığı bilinmektedir.(4) Himmet Akın'ın araştırmalarına göre Alihan'ın oğlu olması kuvvetle muhtemel olan Hoca Hassan'ın Türbesi Tire'dedir.(5) Hem bu hem de Aydın'daki Türbe halk tarafından Alihan (Baba / Dede) Türbesi olarak isimlendirilmişlerdir.(6) Hoca Hassan'ın mezarı, türbesinin cenazelik katındadır.(7) Kabir'in baş ve ayak ucu şahideleri (taşları) üzerindeki kitabelerden Hoca Hassan'ın H. 730 / 1330 tarihinde öldüğünü öğreniyoruz.(8) Türbe de bu tarihten birkaç yıl sonra yaptırılmış olmalıdır.(9) H. 872 /1467 tarihli Aydın Yaye Defteri'nde "Avcı Alihan Çiftliği'nde oğlu Hassan Hoca" diye bir kayıt olduğunu Himmet Akın tespit etmiştir.(10)

Tire Ulu Cami'nin son cemaat yeri doğu ayağı üzerinde Alihan Medresesi tamirat kitabesi yer almaktadır.(11) H.755 /1354 tarihli bu kitabeden Alihan'ın ve babası Mehmed'in ölü olduğunu öğreniyoruz.(12) Ancak her ikisinin de kaç yaşında ve hangi tarihte öldükleri bugün için bilinmiyor.

Aydın'daki türbenin içinde dört mezar vardır. Gökbel Şölen'in tespitlerine göre bu mezarlara ait Selçuklu mezar taşları tarzında yapılmış yazılı dört baş şahidesi olduğunu, mezarların ayak şahidelerinin olmadığını öğreniyoruz .(13) Bu baş şahidelerinin kitabelerinden öğrendiğimize göre mezarlardan biri türbeye ismini veren Alihan oğlu İsmail'in mezarıdır.(14) İkinci mezar, H.783/1380-1381 tarihlerinde ölen bir kadının(15) mezarıdır.Üçüncü mezar, H.793 /1390-1391 tarihlerinde ölen ve babasının ismi Şahin olan bir kadının kabridir. Bugün için kayıp olan dördüncü şahidenin, muhtemelen üçüncü mezarın ayak şahidesi olabileceği ifade edilmiştir.(16) Aydın Belediyesi, İstiklal Harbinden sonra yaptığı yeni imar plânı çerçevesinde şehir içindeki mezarlıkları kaldırmıştır. Bu çalışma esnasında mezarlıklarda önemli görülen mezar taşlarını toplayıp koruma altına almıştır.Türbeye ait söz

konusu dört şahide de toplanan mezar taşları arasında çeşitli yerlerde depolandıktan sonra 18 / 07 / 1985 tarihinde en son depolandıkları Tellidede Mezarlığı'ndan alınarak Aydın Müzesine taşınmışlardır.(17) Üç şahide söz konusu taşlar arasında bulunarak koruma altına alınmıştır.

Alihan oğlu İsmail'in mezar taşından şehit olduğunu öğreniyoruz. Bu şehadetin ne zaman , nerede ve ne şekilde olduğu konusunda bugün için bir bilgi mevcut değildir. Buna bağlı olarak türbenin inşa tarihi de kesin olarak bilinmemektedir. Tire'deki Alihan Medresesi'nin H. 755 / 1354 tarihli tamirat kitabesinde Alihan'ın ve babası Mehmed'in ölü oldukları belirtiliyor. Bu bilgiye göre İsmail Türbesi H. 755 /1354 tarihinden önce yapılmıştır. Dolayısıyla İsmail de bu tarihten daha önce şehit olmuştur. H. 755 /1354 tarihi İsmail Türbesi için en geç inşa tarihi "Terminus Post Quem" dir.

Alihan oğlu İsmail Türbesi , Aydın Şehri Veysi Paşa Mahallesi , Hasırıcılar Pazarı'nda; tapunun 7 pafta , 23 ada , 22 parselinde yer almaktadır. Mülkiyeti Aydın Belediyesine aittir. Türbe aslında bir vakıf eseridir.

Aydın oğulları Beyliği'nden Aydın'da ayakta kalan en eski eserdir. Moloz taş , tuğla ve yer yer antik malzeme ile inşa edilmiştir. Kare plânlı, kare plândan tromplarla geçişi sağlanan sekizgen kasnak üzerine oturan kirpi saçaklı, alaturka kiremit örtülü kubbelidir. Kuzey cephe ortasına açılan tuğladan basık

sivri kemerli kapısı üstünde yer alan tuğla mozaik süslemesi Aydınoğulları devri mimarisinin tipik bir özelliğidir. Türbenin antik Tralles kenti nekropolü (mezarlığı) üzerine inşa edildiğini, bahçenin batı duvarı altında çıkan ve bahçenin altına doğru uzanan Roma devri mezar yapısı(18) ile aynı adanın 9. parselinde çıkan mezarlardan (19) öğreniyoruz. Türbenin bulunduğu yer Türk Güzelhisar'ının çekirdeğinin olduğu yerdir.(20) Evliya Çelebi'nin : " ... binayı kadimdir. Amma kiremitlidir ve haremünün etrafında medreseleri vasatında bir abdest havuzu var. Ve bir çınarı anka var kim vacibüssyirdir (21)" diye tarif ettiği Güzelhisar Ulu Camii de bu bölgededir.(22) Türbe giriş kapısı doğu kenarına, antik bir yazıtın yatık olarak konulması ilginç bir durumdur. Bu husus , Türklerin kendilerinden önce bu topraklarda yaşayanların yaptıkları eserlere gösterdikleri saygının bir ifadesidir.

Alihan oğlu İsmail Türbesi , Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 17 /11 /1978 tarih ve A 1370 sayılı kararı ile A2 koruma dereceli olarak tescil edilen anıtsal bir eserdir. Türbenin çevresi 1988 yılına kadar çöplük ve mezbelelik bir hâlde idi. Türbeye giriş , tepe şeklindeki çöp moloz yığınından eğimli yüzeye açılan basamaklarla zor şartlarda sağlanıyordu. Aydın Müzesi Başkanlığında , Aydın Belediyesi ve Eski Eserleri Sevenler Derneğinin katkılarıyla 1988 yılında yapılan temizlik çalışmaları sonucunda yapının çevresi çöplük olmaktan

kurtarılmıştı. Aynı zamanda yapının çatlayan duvarları onarıldı. Ön cephedeki kapalı olan pencereleri açıldı. Kubbede biten incir ağacı kesilip kurutuldu. Kubbenin üstü temizlendikten sonra bazı kısımlarda kalan orijinal kirpi saçak ve alaturka kiremitlere bakarak kirpi saçaklar yenilendi. Kubbenin ve köşe pahlarının üstü alaturka kiremitle yeniden döşendi. Yapılan bu onarımlarla yapının yıkılması , kubbenin çökmesi önlenmiş oldu. Ancak yapının esaslı bir restorasyona ihtiyacı vardır. Yapılan bu onarım ve temizlik çalışmalarından sonra pencerelere demir parmaklıklar ile giriş kapısının sonradan yapılmış ahşap kapısının yerine demir kapı takıldı. Türbenin batı kuzeybatısındaki haziresi geçici olarak yeniden düzenlendi.

İzmir II numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 06/05/1992 tarih ve 2654 sayılı kararı ile İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüne hazırlanan çevre düzenleme projesi kabul edilmişti. Bu proje 1996 yılında uygulanarak türbe bugünkü temiz ve güzel görünümüne kavuştu. Haziredeki mezartaşları (23) yeniden dikildi. Mezar taşlarının başlıkları ile kırık olanları türbe içine kaldırıldı.

Alihan oğlu İsmail Türbesi , Beylikler Devri Aydınoğulları Beyliği mimari özelliklerini taşıyan bir eser olarak Türk Güzelhisar'ından günümüze bir köprü vazifesi görmektedir.

DİPNOTLAR:

- 1- Evliya Çelebi , *Seyahatnamesi* , İstanbul 1935 ,c.9,s.33
- 2- Armağan, A.M., Belgelerle Beylikler Devrinde Tire , İzmir 1983 ,s.33
- 3- Gökbel , A- Şölen, H., Aydın İli Tarihi , İstanbul 1936 , s. 98
- 4- Armağan, A.M. , a.g.e.,s.33 ; Önkal, H. , Tire Türbeleri , Ankara 1991 , s.22
- 5- Akın, H. , Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma , Ankara 1968 ,112.113
- 6- Önkal, H. , a.g.e., s.10 ;Gökbel, A Şölen, a.g.e.,s.97,98
- 7- Önkal, H. , a.g.e., s.19
- 8- Önkal, H. , a.g.e., s. 20
- 9- Önkal, H. , a.g.e., s.23
- 10- Akın, H. , a.g.e., s 112, 113
- 11- Akın, H. , a.g.e., s 113
- 12- Akın, H. , a.g.e., s 114, Önkal, H. , a.g.e., s 22
- 13- Gökbel, A şölen, H. , a.g.e., s 97
- 14- Gökbel Şölen , hangi mezarın İsmail 'e ait olduğunu işaret etmemişlerdir. Mezarların sandukalarının büyüklüğüne göre doğudan üçüncü mezarın İsmail 'e ait olabileceğini düşünüyoruz.
- 15- Gökbel A- Şölen, H. , a.g.e., s 98
- 16- Gökbel A- Şölen, H. , a.g.e., s 98
- 17- Özkan, M.K. , "Aydın Müzesi 'ndeki Osmanlı Devri Kitabeleri" , Türk Dünyası Tarih Dergisi Aralık 1997 , s. 137, s. 51
- 18- Yener, E. Özkan, M.K. , "Aydın Merkez Alihanoğlu İsmail Türbesi Yanındaki Roma Mezarı Kurtarma Kazısı 1996" , VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri , Ankara 1998 ,s.219
- 19- Ölmez, F. , "Tralleis 'den Üç Yeni Yazıt" , Arkeoloji Dergisi IV , İzmir 1996 ,s. 190 191
- 20- Özkan, M.K. , "Tralleis 'den Aydın 'a..." , Aydın Eczacı , Mart 2004 ,S. 2 ,s.37
- 21- Evliya Çelebi , a.g.e., s.152
- 22- "Ulu Camii, eski Aydın hükümet avlusu kapısının karşı köşesinde muhtemelen şimdiki Emlak Bankası nın yerinde idi ve Sultanıye Caddesinin başında idi. Bu camii karşılarında belediye ve telgrafhane ve Bu camii , Yunan işgalinde yanmıştır."bknz. Gökbel, A- Şölen, H. , a.g.e., s 116 , 1 nolu dipnot ; Ayrıca bknz. Aydın Belediyesi arşivindeki Aydın Şehri Planları
- 23- Haziredeki mezar taşları ile ilgili çalışmam yayınlanmayı beklemektedir.

Sanat Tarihçisi Mustafa Kenan Özkan

Aydın Müzesi Müdürlüğü
Araştırmacı - Sanat Tarihçisi